

Politika nacističke Njemačke prema mladeži i odgoju

Kolarić, Gabriela

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:759511>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-24**



FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)



DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Preddiplomski studij: Pedagogija/Povijest
Gabriela Kolarić

Politika nacističke Njemačke prema mladeži i odgoju

Završni rad

Mentorica: doc. dr. sc. Sladana Josipović Batorek

Osijek, 2018.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za povijest
Dvopredmetni studije pedagogije i povijesti
Gabriela Kolarić

Politika nacističke Njemačke prema mladeži i odgoju

Završni rad

Humanističke znanosti, Povijest, Hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Doc. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2018.

Sažetak

Kako bi se ostvarili zacrtani ciljevi Adolfa Hitlera i nacističke stranke u stvaranju velikog Trećeg Reicha, po nacionalsocijalističkoj doktrini morao se stvoriti novi identitet njemačkog naroda. Ključ za oblikovanje novog „arijanskog“ identiteta bile su indoktrinacija i manipulacija koje su se vršile preko procesa odgoja i obrazovanja s ciljem da se mlade, kao fizički najsposobnije, uvjeri u njihovu superiornost i mogućnost pokoravanja svijeta. Učitelji Trećeg Reicha kao i vođe Hitlerove mladeži imali su posrednu ulogu u obmani i manipulaciji mladih. Stvarala se represija, koja se odgojem i obrazovanjem odobravalala i poticala. Odgojem i obrazovanjem oblikovani su odani građani, koji su bez vlastitog razmišljanja, vjerovali nacističkoj propagandi i obožavali Hitlera. Od najranije dobi poticao se tjelesni odgoj za izgradnju vojske spremne žrtvovati vlastite živote za Führera i domovinu. Posljedice manipulacije otkrivene su tek padom Trećeg Reicha, nakon što je velik broj mladih ranjen ili smrtno nastradao

Ključne riječi: Adolf Hitler, identitet, indoktrinacija, Hitlerova mladež, nacionalsocijalistička doktrina, nacistički odgoj i obrazovanje

Sadržaj

Sažetak	
1. Uvod	1
1. Nationalsocijalizam i odgoj	2
2. Baldur von Schirach- vođa Hitlerjugenda	4
3. Osnivanje Hitlerjugenda.....	6
4. Uloga učitelja u Trećem Reichu	7
5. Obrazovanje u Hitlerovoj Njemačkoj.....	8
6. Odgoj Hitlerove mladeži	12
7. Uloga dječaka u Hitlerovoj mladeži	13
8. Liga njemačkih djevojaka – BDM	16
9. Uloga Hitlerjugenda za Reich – od djeteta do ratnika.....	18
10. Posljedice	21
11. Zaključak.....	23
12. Popis literature.....	24

1. Uvod

Zadatak je završnog rada objasniti odnos između politike nacističke Njemačke te odgoja i obrazovanja kao posrednika u indoktrinaciji i manipulaciji mladih Nijemaca. Završni rad bavit će se pitanjima nužnosti odgoja i obrazovanja za uspjeh usvajanja nacionalsocijalističke doktrine kod mladih, te o transformaciji života mladih preko odgoja i obrazovanja u nacističkom duhu.

Prvo poglavlje rada razmatra važnost njemačke mladeži za nacionalsocijalizam. Dublje analizira nacističku doktrinu prema odgoju i obrazovanju. Drugo poglavlje analizira život Baldura von Schiracha, vođe organizacije Hitlerjugend te njegovu ulogu u nastanku i razvoju organizacije Hitlerjugend. Treće poglavlje završnog rada detaljnije pristupa procesu osnivanja Hitlerjugend organizacije kao organa nacionalsocijalističke partije.

Slijedi poglavlje o važnosti uloge učitelja u Trećem Reichu. Peto poglavlje detaljnije će analizirati reformu nacističkog školstva te njezine posljedice na obrazovanje njemačke mladeži. U šestom poglavlju predstavljen je cjelovit odgoj Hitlerove mladeži, a sedmo i osmo poglavlje detaljnije prikazuju cjelokupan proces odrastanja unutar organizacije Hitlerove mladeži odnosno Lige njemačkih djevojaka te njihovu ulogu za nacističko društvo.

Na kraju završnog rada, u devetom poglavlju istaknut će se uloga Hitlerove mladeži u Drugom svjetskom ratu, te u desetom poglavlju posljedice Drugog svjetskog rata i nacističke politike koje su se uslijedile u životima indoktrinirane generacije mladih.

1. Nationalsocijalizam i odgoj

Nužno je razmotriti zašto je njemačka mladež bila izrazito važna nacističkom režimu. Također, važno je razumjeti nacističku doktrinu kako bi razumjeli ulogu odgoja i obrazovanja u Trećem Reichu. Prema nacističkoj doktrini, država je moć, a država je Adolf Hitler. Uz pomoć Jurišnih odreda on preuzima vlast, uz silu ju održava. Volja Führera jest ujedno i volja države. Vođa, gospodar naroda korištenjem sile stvara, donosi i primjenjuje zakon. Po riječima Hitlera: „Cilj našeg obrazovanja jest stvaranje „političkog vojnika“.“ Sustav obrazovanja koji je usmjeren prema stvaranju političkog vojnika trebao bi uključivati sve Nijemce, bez obzira na njihov društveni status, i njihovu funkciju u društvu. Vojska je u službi države, a vojnik se od političkog vojnika razlikuje isključivo po naredbama koje izričito dobije. Sve ostale vrijednosti koje svaki građanin Reicha eventualno gaji, moraju se podrediti ovoj najvažnijoj vrijednosti, pri čemu je iste ne smiju ugrožavati.¹

Budući da se Hitlerova riječ postavljala kao najveći zakon, sukladno tome njegovo viđenje odgoja utječe na postavljanje ciljeva u nacističkom odgoju i obrazovanju. Za njega, cilj odgoja bio je promjena temeljnih vrijednosti, stvaranje nacionalnog identiteta i stvaranje svijesti o rasnoj razlikovnosti. Sam bio je ciničan prema intelektualizmu, racionalizmu te dotadašnjem školskom sustavu, jer je smatrao „kako je način poučavanja u srednjoškolskim i višim školama velika glupost. Umjesto stjecanja osnovnog općeg obrazovanja, učenicima se pune glave s velikom količinom nepotrebnih znanja, koja su nakraju loša priprema za život.“ Hitler je intelektualizam povezivao s Judaizmom i dekadencijom. Umjesto na kognitivno učenje, primarni naglasak se stavljao na tjelesni odgoj. Tjelesni odgoj bio je odlika omladinskih organizacija u nacističkom režimu, što im donosi prevlast nad školskim odgojem i obrazovanjem. Uz to, Hitler je vjerovao da obrazovanje i fizički napor moraju biti organizirani na način da mladom Nijemcu usade osjećaj apsolutne superiornosti nad drugima, übermenscha. Školska i roditeljska odgojna uloga bile su djelomično inferiorne Hitlerovoj ideji prema kojoj „mladi odgajaju mlade“. Ta ideja bila je misao vodilja pokretu Hitlerove mladeži.²

¹ Charles A. Beard, *Education under the Nazis*, EBSCO, 1936., str. 444-446. preuzeto 20.8.2018 s: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=7cfd6812-dbce-46ee-aeb0-62fb3f92f295%40pdc-v-sessmgr03>

² Lisa Pine, *Education in Nazi Germany*, Bloomsbury, London, 2010., preuzeto 20.8.2018 s: <https://books.google.hr/books?>

Stoga se na mladost gledalo kao nužan element za prijelaz iz „zastarjelog“ političkog sustava Weimarske republike prema novom identitetu, novoj „socijalnoj državi“ građenoj za budućnost Njemačkog Carstva. Teoretičar nacističkog obrazovanja, Ernst Krieck, u mladeži vidi nositelje temelja za nacionalsocijalističku revoluciju, koja će iznjedriti novu naciju, novi oblik čovječanstva i novi poredak za uspostavu „Lebensrauma“. Za ostvarenje navedenog cilja, cjelokupni odgoj i obrazovanje, program socijalizacije usmjereni su podjednako na škole i na grupe za mladež. Na omladinske organizacije gleda se ravnopravno školama, gdje se dodatno produbljuje ono što se uči u školama. Nacističko „cjelokupno“ obrazovanje nastojalo je u mladeži odgojem iskorijeniti uobičajene okvire socijalizacije, poput obitelji, nastojeći preusmjeriti cjelokupan doživljaj mladih. Privuklo je omladinu u potpuno organiziranu zajednicu, za koju su trebali izdvojiti većinu svoga slobodnog vremena. Hitler je nastojao svrhu socijalizacije što više povezati s omladinskim grupama i školom, odvajajući ih od njihovih obitelji koliko god je bilo moguće.³

Jednu od ključnih uloga za cjelokupni uspjeh nacističke indoktrinacije odgoja i obrazovanja imali su vođe Hitlerjugenda te profesori koji su učinili vlastiti doprinos u stvaranju nacističke propagande, veličanju i uzdizanju Hitlera do nadčovjeka.

„Unatoč njegovom političkom monopolu na sve omladinske organizacije vođa mladeži ne smatra se državnim dužnosnikom; ne pripada Hitlerovoj državnoj službi te nije podložan njezinim disciplinskim pravilima. Jedinstvo Hitlerove mladeži i države temelji se samo na činjenici da jedna osoba drži dva položaja. Ipak, Hitlerova mladež prima financijsku pomoć od države i uživa bezbrojne političke povlastice.“⁴

³ L. Pine, *Education in Nazi Germany*, preuzeto 20.8.2018 s: <https://books.google.hr/books?>

⁴ Franz Neumann, *Behemot struktura i praksa nacionalsocijalizma 1933.-1944.*, Disput, Zagreb, 2012., str. 62.

2. Baldur von Schirach- vođa Hitlerjugenda

„Schirach je 12 godina odgajao njemačku mladež. Obučavao je mlade ljude da poput policijskih pasa skaču na čovjeka koji bi nosio crveni šal ili imao majku Poljakinju, ili svinut nos – ili sasvim jednostavno, ako bi nadređeni povikali: Drž ga!“ Ovim riječima Knopp opisuje osobnost Baldura von Schiracha. Prevarena je cijela jedna generacija, ukradena im je mladost, a većim dijelom i život. Baldur von Schirach bio je *schönggeist*⁵, rođen 1907. godine u Berlinu, u obitelji bivšeg časnika pruske carske pukovnije. Od malih nogu naučio je cijeniti umjetnost, književnost i glazbu. Od desete godine odgajan je u internatu prema idejama reformnog pedagoga Hermanna Lietza. Njegove ideje o odgoju tijela i karaktera koje je nužno povezati s prenošenjem znanja, te o vođenju i usmjeravanju mlađih uz pomoć starijih- mladež vodi mladež Schirachu će poslužiti za temelje načela Hitlerove mladeži. Razočaran ishodom Prvog svjetskog rata, odluka Versailleskog mirovnog ugovora te stanjem u Republici, Schirach sve jače počinje simpatizirati druge ideje. 1925. Schirach se oduševljava kvalitetom Hitlerova govora protiv Versaillesa, a ubrzo oduševljeno prihvaća njegove ideje i sa zanosom počinje slijediti Hitlera. „Ovdje je, uspravno i požrtvovno, stajao nepoznat vojnik Prvog svjetskog rata. Napokon čovjek koji nije samo pričao nego je aktivno sudjelovao u politici kako bi domovini ponovno dao budućnost...Neograničeno je obožavao Hitlera do samog kraja.“⁶

Schirach je imao ideju okupiti studentsku mladež nacionalsocijalista Sveučilišta u Münchenu, i na taj način pridobiti Hitlerovu pažnju. Schirach je ubrzo shvatio moć propagande te vrbovanja mladeži te tako zadivio Adolfa Hitlera. 20. srpnja 1928. u dobi od 21 godine, Baldur von Schirach postaje vođa Nacionalsocijalističkog studentskog saveza i ulazi u stranačko vodstvo NSDAP-a. Već 1931. Schirachov poslanik postaje predsjednik Njemačkog studentskog saveza. Nakon što su sveučilišta bila u rukama socijalista, Schirach je tražio novo područje u kojem se može dokazati pred Führerom. Za cilj si je postavio osvajanje njemačke mladeži i njezino ujedinjenje pod kukastim križem. „Ja ću vam izgraditi najveći pokret mladeži koji je ikada postojao u Njemačkoj.“⁷ 27.travnja 1931. Schirach je imenovan skupnikom u SA odredima, te je tako imao nadzor nad Hitlerovom mladeži. Nakon imenovanja za vođu mladeži njemačkog Reicha, Baldur von Schirach postaje najviši državni djelatnik za omladinske organizacije te time stječe funkciju partijskog i

⁵ *Schönggeist*: profinjeni duh, doslovan prijevod, kalk, osoba koja se zanosi ili pak afektira svojim smislom za lijepo, koja se ne želi baviti svakodnevnim problemima i stvarima; esteta.

⁶ Guido Knopp, Hitlerovi zločinci- pogubitelji i izvršitelji, Profil Multimedija, 2011. str. 94- 108. str.

⁷ Isto, str. 108. str.

državnog vođe. Ovlasti koje je stekao, koristi za koordinaciju čitavog omladinskog pokreta i tako stječe potpunu kontrolu partije nad mladima Njemačke.⁸

Baldur von Schirach prepoznaje potencijal koji je bio u mladima. „Uvijek je tako da je državno vodstvo snažno samo onda kada mladež stoji iza njega“. Schirachova uloga u indoktrinaciji mladih ostvarivala se preko tri elementa: bezuvjetna vjera u Fuehrera, blaženi romantičarski idealizam te patriotizam. Najbolji alat za to, u duhu schöengeista, bile su kratke lako pamtljive pjesme. Preko pjesama Schirach je Hitlera stilizirao u kultnog junaka, u Vođu i spasitelja Njemačke i njemačkog naroda. Htio je u svemu slijediti svoga Vođu i gospodara, kao što je Adolf Hitler osvajao narod, tako je on morao pridobiti mladež za NSDAP-a. Stvorio je idola za kojeg je vrijedilo umrijeti. Za mnoge mlade ljude smrt je postala misao vodilja njihova života. Poruke pjesama poslužile su kao kamen temeljac odgojnog programa Hitlerove mladeži, „cijelu generaciju naučio je vjerovati, slušati i umirati“. Pjesme su brzo doživjele uspjeh, proširile se Reichom i preko njih mladi Schirach stječe status i priznanje u krugovima NSDAP-a. „Naš pokret mladih stvoren je žrtvom mladih.“ Sam Schirach spjevao je „Marš Hitlerove mladeži“ koji ubrzo postaje himna pokreta:

„Naša se zastava vijori pred nama

U budućnost kročimo jedan po jedan.

Za Hitlera marširamo kroz noć i nuždu

Sa zastavom mladeži za kruh i slobodu

Naša se zastava vijori pred nama

Naša je zastava novo vrijeme.

I zastava nas vodi u vječnost!

Da, zastava je više od smrti.“⁹

Schirach je zaslužan za transformaciju Hitlerove mladeži iz pokreta za mlade u složeni organ partije sa višim ciljem. Trenutak kad se Schirach naviše dokazao u Hitlerovim očima, bio je skup Hitlerove mladeži u Postdamu, 1932. Možemo reći kako je to bio najsvjetliji trenutak njegovog vodstva Hitlerjugenda. Prilikom svojih govora izrekao je: „Moji dragi dječaci, ja vjerujem u neslomljivu snagu nacionalsocijalizma, koja uništava sve što joj stane na put... Mi smo budućnost Njemačke, mi smo njemačka sutrašnjica.“ Schirach je organizirao pokret koncentrirajući se na

⁸ F. Neumann, *Behemot struktura i praksa nacionalsocijalizma 1933.-1944.*, str. 62.

⁹ G. Knopp, *Hitlerovi zločinci- pogubitelji i izvršitelji*, str. 109.-115.

privlačenje srednje, radničke klase, na isti način kako je Hitler reorganizirao stranku. Nakon samo godine dana, Schirach je organizirao okupljanje 70 tisuća oduševljenih njemačkih dječaka. Werner Porsch, Hitlerov omladinac rekao je :„ To okupljanje bio je san snova nas mlađih. Dok smo se inače okupljali u malim grupama, tamo smo se prvi puta okupili kao masa, a naša brojnost demonstrirala je kolika smo politička sila postali.“¹⁰

3. Osnivanje Hitlerjugenda

Hitlerova mladež ili Hitlerjugend nastaje 1922. godine od ranijeg Saveza mladeži NSDAP-a (Jugendbund der NSDAP) do 1926. kada se na prvom stranačkom skupu potpuno formira u organ partije s nazivom „Hitlerova mladež, Savez njemačke radničke mladeži“. Kao što je ranije navedeno, Hitlerova mladež bila je odjeljenje Smeđih košulja, podskupine SA odreda, čiji je vođa Schirach imao puni nadzor nad mladeži. Nakon zabrane SA odreda 1932., Hitlerova se mladež postupno odvaja od SA odreda te izvršnim dekretom 1935. postaje jedna od grupacija partije. Hitlerovu mladež činilo je nekoliko skupina: mladići od 14 do 18 godina činili su samu Hitlerovu mladež, a osim njih postajali su i Jungvolk, Bund Deutcher Mädel (Liga njemačkih djevojaka); Jung Mädel, te organizacija Glaube und Schönheit (Vjera i ljepota) kao dio BDM-a. Cijelo odjeljenje predstavlja i financijski nadzire partijski rizničar.¹¹

Raniji grb Hitlerove mladeži predstavljali su ukršteni mač i čekić na crvenoj podlozi.¹² Kasnije, 1. prosinca 1936. vlada donosi Zakon o Hitlerovoj mladeži prema kojem je cjelokupna njemačka mladež na teritoriju Reicha ustrojena u Hitlerovu mladež. „Sva njemačka mladež u Reichu pripada Hitlerjugendu. Njemačka mladež se, osim u roditeljskoj kući i školi, odgaja tjelesno, duhovno i moralno u duhu nacionalsocijalizma...u Hitlerjugendu.“¹³

Tim zakonom nacionalni vođa mladeži uzdignut je na vrhovni savezni položaj i izravno podređen Hitleru. Nadalje, dekret od 11. studenog 1939. omogućuje nacionalnom vođi mladeži prevlast nad regionalnim dužnosnicima u Pruskoj, državnim vladama i saveznicima na okupiranim teritorijima. Pa ipak, iako pokret Hitlerove mladeži sada obuhvaća cjelokupnu njemačku mladež i

¹⁰ Guido Knopp, *Hitler's Children : Seduction (1/5)*, 2000., preuzeto 23.8. 2018. s <https://www.youtube.com/watch?v=wn7zvv0PSbU>

¹¹ F. Neumann, *Behemot struktura i praksa nacionalsocijalizma 1933.-1944.*, Zagreb, 2012., str. 63-65

¹² G. Knopp, *Hitlerovi zločinci- pogubitelji i izvršitelji*, str. 108.

¹³ William Shirer, *Uspon i pad trećeg Reicha*, Znanje, Zagreb, 1977., str. 216.

njegove granice su ujedno i granice države, Hitlerova omladina i dalje je više „ partijska“ nego državna.¹⁴

Na državna tijela gleda se kao na sredstva koja ispunjavaju potrebe partije. Dekret o omladinskoj službi (Jugenddienstverordnung) iz 25. travnja 1939. donosi postojanje zakonodavne, upravne i sudbene vlasti unutar Hitlerove mladeži. Svaki omladinac od desete do osamnaeste godine morao je služiti u Hitlerjugendu. Tri glavna potporna obuke njemačke mladeži bili su dom, škola i Hitlerova mladež. Nakon prisilnog širenja organizacije na čitavu njemačku omladinu, dolazi do gubitka partijske prirode same organizacije, odnosno do dodatne organizacije i podjele unutar samog pokreta. Tako se 25. ožujka 1939. izvršnim dekretom odvaja elita unutar Hitlerove mladeži „Stamm“ Hitlerjugend, te se vrši hijerarhija budućih vođa.¹⁵

4. Uloga učitelja u Trećem Reichu

Nastavni planovi i udžbenici su brzo izmijenjeni i ponovno napisani, a „Mein Kampf“ proglašen „nepogrešivom pedagoškom zvijezdom vodiljom“, a oni profesori koji nisu odobravali ideje Hitlera bili su smijenjeni. Mnogo nastavnika je prihvatilo ideje Hitlera i nacističku doktrinu, a s godinama se povećavao broj onih koji su postajali dio partije. Kako bi potpuno shvatili i živjeli novu ideologiju, veliki broj njih prošao je tečajeve nacističke i rasne doktrine te postao član organizacije Nationalsozialistischer Lehrerbund (skraćeno NSLB) ili Nationalsocijalistički savez učitelja.¹⁶

NSLB bila je organizacija osnovana 21. travnja 1929., čija je zadaća bila stvaranje novog, drukčijeg tipa učitelja odanih Trećem Reichu koji su bili obrazovani i trenirani u skladu s obrazovnim standardima za njemački narod koje je Hitler smatrao potrebnima. Organizacija je aktivno povećavala broj novih članova iz godine u godinu. Prosjek godina učitelja NSLB-a bilo je od 20 do 40, i to su uglavnom bile mlađe generacije nezadovoljne obrazovnim sustavom Weimarske republike. U tridesetim godinama 20. stoljeća zabilježena je popularizacija nacizma među nisko plaćenim učiteljima te onima koji nisu bili zadovoljni svojim pozicijama u školstvu, ili je nisu imali. Pa ipak, trećina članova NSLB-a bili su stariji učitelji koji su radili još u obrazovnom sustavu Keiserreicha. Zaduženje NSLB-a bilo je obrazovanje njegovih članova kao primjerenih nationalsocijalista. NSLB je pomagao glavni ured za obrazovanje. Također, dužnost

¹⁴ F. Neumann, *Behemot struktura i praksa nationalsocijalizma 1933.-1944.* str. 60.- 63.

¹⁵ Isto, str. 64.

¹⁶ W. Shirer, *Uspon i pad trećeg Reicha*, str. 212.

im je bila kontrola i nadzor nad njemačkim objavljenim tekstovima, pogotovo nad onima rađenim za mlade.¹⁷

Zakon o civilnoj službi iz 1937. zahtijevao je od učitelja da budu „izvršitelji volje države koju podržava partija“ i da budu spremni „braniti nacionalsocijalističku državu u svakom trenutku, zakleti se na vjernost i poslušnost Adolfa Hitlera. Kasnije su nastavnici prije svog zanimanja morali biti u SA, Radnoj službi ili u Hitlerovoj mladeži, a budući fakultetski profesori morali su provesti šest mjeseci u logoru za promatranje, gdje su njihova gledišta i karakter proučavali nacistički stručnjaci koji su podnosili izvještaj Ministarstvu prosvjete koje je izdavalo dozvole za podučavanje na osnovu kandidatove političke „podobnosti“.¹⁸ Možemo zaključiti da je uloga učitelja bila izrazito važna za Treći Reich, budući da su upravo oni, uz vođe Hitlerove mladeži, bili zaduženi za predaju nacionalsocijalističkih ideja i širenje nacističkog duha mlađim generacijama.

5. Obrazovanje u Hitlerovoj Njemačkoj

Sve do 1933. njemačke škole su uglavnom bile pod upravom lokalnih vlasti, a fakulteti pod upravom države. Svim školama upravljao je ministar prosvjete Reicha. Njegova dužnost bila je imenovanje rektora i dekana fakulteta.¹⁹ Po dolasku nacionalsocijalističke (nacističke) stranke na vlast, 1933. godine uslijedila je korjenita reforma njemačkog školstva zajedno sa svim političkim i nacionalno-kulturnim promjenama. Promjena je zahvatila cjelokupno obrazovanje, od ustanova za rani odgoj djece do visokog školstva. Korijene nacističkog obrazovanja moguće je pročitati u Hitlerovoj autobiografiji „Mein Kampf“. Zaninović izdvaja citat: „Rasna vladavina želi načiniti takvu školu, koja u prvom redu neće nepotrebno gomilati znanja, nego će formirati tijelo...a tek na posljednjem mjestu stoji naučno obrazovanje.“²⁰

Prije reforme školstva, treba spomenuti promjene koje nacionalsocijalizam uvodi u vrtiće. Još od Friedricha Fröbela (1782- 1852), izumitelja vrtića, obrazovanje u vrtićima smatra se nužnim, radi shvaćanja harmonije, reda i zajedništva s društvenom zajednicom od najranije dobi. Kasnije, njemačke su vlasti radile na napretku vrtića radi smanjivanja smrtnosti djece, povećanja stope

¹⁷ L. Pine, *Education in Nazi Germany*, preuzeto 24.8.2018 s: <https://books.google.hr/books?>

¹⁸ W. Shirer, *Uspon i pad trećeg Reicha*, str. 212

¹⁹ Isto, str. 213.

²⁰ Mate Zaninović, *Opća povijest pedagogije*, Školska knjiga, Zagreb, 1988., str. 301.-302

rodnosti odnosno pružanja odmora njemačkim majkama. Za vrijeme nacionalsocijalizma mijenja se priroda vrtićkog obrazovanja. Iako uloga vrtića u Trećem Reichu u pravilu nije imala smisla jer je nacizam po svojoj doktrini prvenstveno u svakoj ženi vidio suprugu i majku, „čuvanicu naroda“ koja brine za svoje dijete, ipak su nacisti u vrtićima vidjeli korist. S jedne strane, uz vrtiće majke su uvijek bile u mogućnosti raditi kad to državi zatreba, a s druge strane vidjeli su mogućnosti odgoja u nacionalsocijalističkom duhu od najranijih djetetovih godina. Logično, indoktrinacija je na taj način počinjala od najmlađe dobi, uz obaveznu sliku Führera na zidu, zastavu sa simbolom svastike uz pozdrav „Heil Hitler!“. Djeca koja su odgajana u vrtiću morala su biti „čiste rase“ uz prethodni medicinski pregled koji odobrava njihov upis. U ruralnim područjima otvarali su se „žetveni vrtići“ za brigu djece njemačkih poljoprivrednika, kako bi se osigurala uspješna žetva od koje je Reich itekako imao koristi. 1935. zabilježeno je oko tisuću nacističkih vrtića čiji je broj u konačnici narastao i do 15 tisuća do 1941. Tako su nacistički vrtići pružali neophodan temelj za usađivanje nacističkih ideala kod njemačke mladeži.²¹

1933. godine dolazi do promjena u osnovnoj školi koja se podređuje nacionalno-političkim zadacima. Potiču se načela zavičajnosti, patriotizma te mržnja prema drugim narodima. 1938. Uredba o odgoju i nastavi u srednjim školama kao glavni oblik srednjoškolskog obrazovanja postavlja osmogodišnju „višu školu“ koja zamjenjuje dotadašnju devetogodišnju. Uvodi se podjela na prirodoslovno- matematičko i jezično usmjerenje. Također, budući da je naglasak na fizičkom razvoju, uvodi se pet sati tjedno gimnastika, donose se novi nastavni planovi i programi. Djevojke nisu smjele pohađati gimnazije, dok su se u srednjoškolskom obrazovanju mogle opredijeliti za dva usmjerenja: jezično i domaćinsko. Uredbom iz 9. srpnja 1938. građanska škola ima zadatak pripreme za praktičan život i njegove potrebe. Učenici su tako stjecali opće obrazovanje za stjecanje srednje kvalifikacije s obzirom na buduće praktično opredjeljenje.²²

Mnogi znanstvenici poput Alberta Einsteina povlače se pred nacizmom ili su protjerani. Dolazi do začeća njemačke matematike, njemačke fizike i njemačke kemije. Nakon njihove pojave javlja se otpor nekolicine sveučilišnih profesora i znanstvenika, jer se smatra znanost internacionalnom. Pa ipak, postojali su pojedinci koji su tvrdili da iako bi znanost trebala biti internacionalna, nacistička fizika ipak se smatrala boljim izborom, jer se modernu fiziku smatralo „instrumentom internacionalnog židovstva za razbijanje nordijske znanosti... jer istinsku fiziku je stvorio njemački

²¹ L. Pine, *Education in Nazi Germany*, preuzeto 24.8.2018 s: <https://books.google.hr/books?>

²² M. Zaninović, *Opća povijest pedagogije*, str. 203

duh“.²³ Dotadašnje srednje škole svih tipova zamijenjene su takozvanom „njemačkom školom“ kojoj je osnovu činilo proučavanje njemačke povijesti, njemačke književnosti i njemačke geografije na idejnim osnovama nacionalsocijalizma. Smanjuje se broj studenata u višim školama, a sadržaj nastavnog programa mijenjao se ovisno o interesima nacizma, rasizma i antisemitizma.²⁴

Posljedice nacističke indoktrinacije bile su poražavajuće po njemačko školstvo i obrazovanje. Nastava povijesti bila je iskrivljena do apsurdna. Njemački je rasizam težio uspostaviti vječnu vlast sjevernogermanskih naroda nad drugim narodima. Stoga je povijest imala veliku ulogu u službi propagande te primarnu, ključnu ulogu za izradu nastavnih planova i programa, s glavnim ciljem isticanja starogermanske povijesti. Putem nastave povijesti od najranije dobi učilo se o borbi rasa i nacija, te vrijednostima nacionalizma u suprotnosti internacionalizmu. Gora od povijesti bila je „Rassenkunde“, znanost o rasi kojom se njemački narod prikazivao kao arijanski, kao narod „übermenscha“. Na studijima rasne znanosti postojalo je i do 86 kolegija vezanih za ovu znanost.²⁵

Kažnjavanje u školama postaje sredstvo za buđenje nacionalne svijesti, ljubav i beskompromisna odanost domovini i Führeru. Ideologija nacističke stranke i načela nacizma pronašli su svoj oblik u školama i umetnuta u sadržaj nastave. U svakom razredu postojao je predstavnik razreda, vođa kojem su se ostala djeca pokoravala. Istovremeno se u radu na odgoju i obrazovanju nastojalo suziti obrazovanje. I znanost koja promatra odgoj, pedagogija, napušta dosadašnje spoznaje i definicije odgoja te se nastoji prilagoditi nacističkim idejama. Moderna pedagogija koja se širila nakon Prvog svjetskog rata zamjenjuje se nacionalsocijalističkom, zbog navodnih zastarjelih pedagoških načela. Počinju se isticati načela vodstva, poslušnosti i pokoravanja umjesto dosadašnjih načela samostalnosti i aktivnosti. Tako je Ernst Kriek (1882- 1947), utjecajni pedagog za vrijeme Hitlerove vlasti, smatrao odgojem život sam po sebi, u svojoj dinamici i dijalektici. Iz toga proizlazi uloga škole kao organa posredovanja između društva i mladih koji se školuju. Stoga je uloga škole koncentrirana isključivo na nastavu i pamćenje. Sveukupno gledano, nacističko obrazovanje pridonijelo je totalnoj negaciji svih humanističkih ideja u pedagogiji, vođeno idejama krajnjeg nacionalizma, rasizma i militarizma. Zagovarala se izrazita mržnja prema bilo čemu drukčijem, pa tako i radničkom pokretu, marksizmu i komunizmu.²⁶

²³ W. Shirer, *Uspon i pad trećeg Reicha*, str. 214

²⁴ M. Zaninović, *Opća povijest pedagogije*, str. 202-203.

²⁵ W. Shirer, *Uspon i pad trećeg Reicha*, str. 215

²⁶ M. Zaninović, *Opća povijest pedagogije*, str. 203.

„Versailles je laž, sramotna igra

Versailles je tvoja smrt, o Domovino,

Ti si njemačko dijete, zato misli

Na to što ti je neprijatelj u Versaillesu učinio!“²⁷

Iako se kod svakog djeteta arijevske krvi nastojao usaditi nacionalsocijalizam i beskompromisno štovanje Führera, ipak je postojao određeni broj djece kojima je dodijeljena posebna zadaća. U travnju 1933. Nacističko ministarstvo obrazovanja utemeljilo je novi oblik škola. Nazivali su ih Institucijama nacionalnog i političkog obrazovanja – „NAPOLA škole“. Cilj ovih škola bio je odgojiti i obrazovati „političke vojnike“ na temeljima nacionalsocijalizma, ljude koji su kasnije mogli raditi u bilo kojim područjima Reicha i društva. NAPOLA dječaci i djevojčice trebali su biti temelj za širenje nacističke ideologije ostatku svijeta kao nova vladajuća klasa u Europi. Bili su određeni za najbolje poslove u politici, industriji te vojsci. Uvjeravali su učenike da su najbolji, da su oni nada budućnosti. Ako je arijevska rasa najbolja na svijetu, a njemački narod najbolja arijevska rasa, onda su oni najbolji ljudi na svijetu jer su oni najbolji primjerci njemačkog naroda. Uniforme su bile poput vojnih odora, a razredi su zvani vodovima. Heinrich Himmler, zapovjednik SS odreda i Gestapa, pokazivao je veliki interes te imao veliki utjecaj na NAPOLA škole. Tek u ratu će se pokazati stvaran motiv njegove zainteresiranosti i privrženosti. Kao odgovor na Napola škole, 1937. Robert Lay osniva „Adolf Hitler“ škole. Za razliku od NAPOLA škola, „Adolf Hitler“ škole namijenjene su obrazovanju političara koji nisu bili vojnici. Od učenika se očekivalo da budu vjerni pratitelji Hitlera i nacista, ujedno i neovisni intelektualci s vlastitom voljom, uvijek spremni donositi važne odluke. Naravno da to nije bilo izvedivo, budući da lojalnom nacistu nije bilo dopušteno kritički razmišljati. Treća vrsta privilegiranih školi bila je „Reichsschule der NSDAP“ čiji su učenici živjeli i obrazovali se u napuštenim vilama odbjeglih Židova. To je bila vrsta škole namijenjena sinovima visokopozicioniranih nacističkih vođa. I učenicima ove škole je ponuđena blistava budućnost.²⁸

²⁷Erika Mann, *Zehn Millionen Kinder: die Erziehung der Jugend im Dritten Reich*, Deutscher Taschenbuch Verlag, Muenchen, 1990., str. 101.

²⁸ Guido Knopp, *Hitler's Children : Dedication* (2/5), 2000., preuzeto 25.8.2018. s: <https://www.youtube.com/watch?v=KMUYJMSgdp4>

6. Odgoj Hitlerove mladeži

Nacisti su smatrali kako je odgoj u duhu nacizma ključan za uspon i očuvanje Trećeg Reicha, te se na odgoj gledalo kao najvažniji zadatak društva i države. Odgojem se nastojalo, putem metoda rasne i nacionalne ideje, usađivati kod mladih i odgajati ih u želji za osvetom i očuvanjem kulta Adolfa Hitlera, „genijalnog“ tvorca ideje o nadrasi i „Vođe“ Reicha.²⁹

„Ne želimo biti zadnji na pozornici svijeta. Želimo biti uz najbolje. To je ono što baštinimo. Vaša dužnost prema meni jest ispunjenje ove želje, jer vi ste budućnost Njemačkog Reicha.“ Riječi Adolfa Hitlera, Nürnberg, 1935.³⁰

Za razliku od odraslih koji su po političkim primjerima iz inozemstva poznavali i nešto više od nacionalsocijalističke doktrine, mladi nisu imali privatnih interesa odnosno nisu imali spoznaja o drugačijim i boljim društvenim uređenjima koja su postojala u drugim državama. Führerova najbolja prilika temelji se od početka na njihovom neiskustvu i lakovjernoj spremnosti. Zato nas ne treba nikako čuditi što je nacistički režim svu svoju snagu, ustrajnost, nedvojbenost i lukavost stavio u službu odgoja mladeži. Ni što je mašinerija za propagandu i kontrolu prije svega upotrijebljena u istu svrhu, zbog toga je mladež rasla u duhu Hitlerovih želja i planova. U završnoj riječi „Mein Kampfa“ je jasno izrečen cilj cjelokupnog odgoja u nacističkoj Njemačkoj, zajedno s pojedinačnim odgojnim ciljevima, ono na što je Führer posebno obratio pažnju: „Država koja se u vrijeme „rasnog trovanja“ posveti njezi svojih najboljih rasnih elemenata jednog dana mora postati gospodarom zemlje (svijeta). Dakle, glavni cilj nacista bio je zavladata svijetom. Ovom cilju stremili su Hitlerovi snovi i misli, prema tom cilju uređena je nacistička Njemačka, te su poglede djece također usmjeravali prema istom cilju.“³¹

U odgoju je naglasak bio na fizičkim vježbama i naporima te stjecanju, razvijanju i unaprjeđivanju vojnih vještina uvođenjem reforme u školstvo. Indoktrinacija je bila duboko ukorijenjena u živote djece. Djeca bi izgovarala „Heil Hitler!“ 50 do 100 puta dnevno. Ako roditelji kod kuće ne bi u podne odmah pozdravili s „Heil Hitler!“ djeca su ih mogla prijaviti, i najčešće bi dobili kaznu. Povikom „Heil Hitler!“ pozdravljalo se jednako u „Jungvolku“ i u „Hitlerjugendu“, ali i kod djevojaka u Bund Deutscher Mädelu (BDM-u).³²

²⁹ M. Zaninović, *Opća povijest pedagogije*, str. 201.

³⁰ Guido Knopp, *Hitler's Children : Education* (3/5), 2000., preuzeto 27.8.2018. s : https://www.youtube.com/watch?v=-qiuoFFJ_Qs

³¹ E. Mann, *Zehn Millionen Kinder: die Erziehung der Jugend im Dritten Reich Muenchen*, str. 18-19.pa 51.

³² Isto, str. 20

7. Uloga dječaka u Hitlerovoj mladeži

Hitlerovim dolaskom na vlast 30. siječnja 1933. obećava se kraj nezaposlenosti i gladi koje su zarazile zemlju. Obećao je stvoriti ponosnu novu Njemačku. Ova vizija ostavila je izrazito velik dojam i kod njemačke mladosti. Prve članove Hitlerjugenda činila je grupa dječaka premladih za učlanjenje u partiju. Od 1922. do 1926. članovi Hitlerjugenda uglavnom su smatrani uličnim razbojnicima i vandalima. Tek nakon što su krajem desetljeća nacisti počeli širiti svoj utjecaj, tak tada Hitlerjugend postaje ozbiljniji pokret.³³

Već od svoje šeste do osamnaeste godine, kada bi započinjali upisi za Radnu službu i vojsku, od 1926. svi dječaci ili djevojke morali su biti članovi u nekom od odjeljenja Hitlerjugenda. Ako su roditelji na bilo koji način osporavali ulazak njihove djece u navedeni organ partije, često su bili kažnjavani zatvorom. Dječaci su se od svoje šeste do desete godine pripremali za Hitlerjugend kao „Pimpfi“. Napredak svakog djeteta bilježio se u knjižicu koju je prethodno dobilo svako dijete. Nakon napunjene desete godine, svaki „Pimpfi“ je polagao testove iz atletike, logorovanja i „njemačke povijesti“ te kad bi uspješno položio, prelazio je u Jungvolk, pri čemu je morao položiti zakletvu:

„Obećavam da ću uvijek činiti svoju dužnost u Hitlerovoj mladeži. Iz ljubavi i odanosti prema Führeru i zastavi.“

Dječaci s nepunih 14 godina nisu mogli dočekati učlanjenje u Hitlerjugend. Četrnaestogodišnji dječak bi pripadao samoj organizaciji Hitlerjugend u kojoj bi ostao do navršene 18 godine, nakon čega odlazi u Radnu službu, a zatim i u vojsku. „Bili smo nova generacija, generacija koja će jednog dana vladati velikom Njemačkom.“³⁴

Kako bi se potisnuo svaki oblik individualnosti i potaknuo duh zajedništva, Hitlerjugend članovi nosili su uniforme. Postojale su posebne uniforme za mladiće i djevojke, također prilagođene ljetu i zimi. Ljetne uniforme Hitlerove mladeži sastojale su se od crnih hlačica, smeđe košulje na kojoj su bili džepovi, crne zarolane marame koja se vezala oko vrata i učvršćivala čvorom za maramu, skrivenim iza ovratnika, uz crni remen i sive čarape. Zimska uniforma, sastojala se od crnih hlača, smeđih košulja, crnih marama i crne jakne. Do 1934. uz uniforme su se nosile i beretke, ali su one s vremenom izbačene kao obavezan dio uniforme. Na lijevoj ruci nalazio se crni amblem s bijelom SS runom, čije su dvije „munje“ označavale pobjedu. Drugi amblem, bila je crna svastika na bijeloj

³³ G. Knopp, *Hitler's Children : Education* (3/5), 2000., preuzeto 25.8.2018 s : https://www.youtube.com/watch?v=-qiuoFfJ_Qs

³⁴ W. Shirer, *Uspon i pad trećeg Reicha*, str. 215.

podlozi dijamantnog oblika koja se nalazila na isprekidanoj crveno-bijelo-crvenoj podlozi. Punopravni članovi Hitlerove mladeži dobivali su uz uniforme i noževe, pri čemu su ranije verzije tih noževa nosili moto Hitlerjugenda „Krv i čast“.³⁵

Rečeno im je kako su oni koji ne žele biti dio Hitlerjugenda otpadnici koji ne pripadaju u buduće Njemačko Carstvo. Kako su nacisti sve više pridobivali vlast, tako nisu prezali ni pred čim kako bi pridobili što više članova u Hitlerjugend. Jedna od taktika bila je sport. Od 1933., u sportske klubove mladi su se mogli učlaniti samo ako su prethodno bili članovi Hitlerove mladeži. Također, vođe mladosti shvatili su važnost okupiranja slobodnog vremena djece. Uz prisutnost nacističkog obrazovanje u školama te nacističkog duha u domovima djece, za naciste je ključna bila indoktrinacija slobodnog vremena djece jer se na taj način u potpunosti odgajaju po doktrini nacionalsocijalizma. Pokret je organizirao izlete u planine i ljetovanja na more. Dotad velik broj djece odrastao je uz igru na ulicama i balkonima, općenito nisu imala mogućnosti za putovanja. Odjednom, imali su mogućnost otići na praznike dva ili tri tjedna. Carl Albert Schüter, jedan od bivših Hitlerovih omladinaca govori o svom doživljaju tih izleta ovim riječima: „Ono što je nama značilo bila su sklopljena prijateljstva, fizički napor i pozitivna iskustva koje smo stekli na tim putovanjima...Zasjeli bi oko vatre, noć je bila zvjezdana.. krajnje nezaboravno.“³⁶

Ali, naravno postojao je dublji motiv za sve aktivnosti u Hitlerjugendu. Ovdje je započinjala prva faza programa vojnog treninga. Dječaci su redovito sudjelovali u testovima snage i izdržljivosti te su se međusobno sukobljavali u ratnim igrama. Poticala se agresija koja ih je trebala učiniti jačima. Već od 10 godine dječake se učilo ratovati. Kako je Hitler rekao u svom govoru 21. rujna 1935., njemački dječak morao je biti „brz kao lovački pas, čvrst kao koža i tvrd poput Kruppova čelika“.³⁷

Hitlerova mladež bila je podijeljena na korpuse kojima su upravljali odrasli vođe. Bili su podijeljeni na lokalne jedinice unutar većih zajednica. Svaka jedinica više je puta tjedno učila o različitim nacionalsocijalističkim doktrinama koje su poučavali odrasli vođe. Regionalni čelnici obično su organizirali skupove i terenske vježbe u kojima bi sudjelovalo nekoliko desetaka jedinica Hitlerove mladeži. Najveće okupljanje odvijalo se svake godine u Nürnbergu, gdje su se članovi iz svih krajeva Njemačke okupljali za godišnji skup nacističke partije. Održavali su se posebni treninzi prilagođeni odgoju budućih vođa nacističke stranke te odgoj budućih časnika Wehrmachta (oružanih snaga) gdje je mladež prolazila dodatnu obuku za svako specifično oružje za koje je član u konačnici bio predodređen. Također, mornaricu Hitlerove mladeži odgajalo se i

³⁵ The Hitler Youth, The National Holocaust Centre, preuzeto 24.8.2018. s: [//www.holocaust.org.uk/the-hitler-youth](http://www.holocaust.org.uk/the-hitler-youth)

³⁶ G. Knopp, *Hitler's Children : Seduction (1/5)*, 2000., preuzeto 25.8. 2018. s <https://www.youtube.com/watch?v=wn7zvv0PSbU>

³⁷ Isto, preuzeto 25.8.2018. s : <https://www.youtube.com/watch?v=wn7zvv0PSbU>

obrazovalo kao buduću ispomoć ratne mornarice Trećeg Reicha. Još jedna grana Hitlerove mladeži bila je Njemačka radnička mladež. Ova organizacija unutar Hitlerove mladosti bila je temelj za obuku budućih vođa radnika i tehničara. Njihov amblem nosio je simbol izlazećeg sunca sa svastikom. Hitlerova je mladež redovito izdavala mjesečni časopis „Wille und Macht“ (Volja i Moć) čiji je urednik bio Baldur von Schirach, te godišnjak koji je nosio naslov „Jungen eure Welt“ (Mladosti vaš svijet).³⁸

Po osnutku, 1923. organizacija nacističke mladeži brojala je nešto više od 1200 članova. 1925. broj članova se penje na preko 5 tisuća, da bi nakon pet godina bilo 26 tisuća članova Hitlerove mladeži. 1932. bilo ih je već preko sto tisuća, a nakon dolaska nacista na vlast, dolazi do naglog porasta broja članova Hitlerove mladeži, jer su članovi drugih organizacija za mlade bili primorani postati dio Hitlerove mladeži budući da je od 1934. bila jedina dopuštena organizacija za mlade. Zabilježeno je 2,3 milijuna članova do kraja 1932. u prosincu 1936. Hitlerjugend je brojao preko 5 milijuna članova.³⁹ Do kraja 1938. Hitlerjugend je imao 7.728.259 pripadnika. Iako je taj broj bi ogroman, još uvijek je bilo oko 4 milijuna mladih koji nisu htjeli biti dio organizacije. Vlada je tome stala krajem 1939. godine, nakon što je objavila zakon za obavezno učlanjenje u Hitlerjugend po principu regrutiranja u vojsku. Izdano je upozorenje o oduzimanju djece onim roditeljima koji su odbijali djecu upisati u Hitlerjugend.⁴⁰

Hitlerova mladež, kao i mnoge druge institucije Trećeg Reicha, nije nastala kao rezultat sustavnog planiranja i nije uvijek bila izraz krutog povezivanja koji bi se mogao očekivati u totalitarnoj diktaturi kakva je bila ona Adolfa Hitlera. Zapravo, ova je diktatura bila naprednija i raznorodnija nego što su to Führer i njegovi časnici željeli. Međutim, ne može se u potpunosti zanijekati da je većina Hitlerove mladeži voljela program svoje organizacije te se osjećala zbrinutima znajući da će postepeno postati nositelji novog Reicha. S njihovog subjektivnog stajališta, osjećaj pripadanja, dijeljenja i spremnosti slijediti naredbe od strogih, ali brižnih vođa bili su vrlo stvarni.⁴¹

³⁸ Kater, Michael H. *Hitler Youth*, Harvard University Press, Cambridge, 2004. preuzeto 26.8.2018 s: <https://books.google.hr/books?id=IIIOP1O7H4wC&printsec=frontcover&dq=michael+H.+Kater&hl=en&sa=X&ved=>

³⁹ Isto, preuzeto 26.8.2018 s: <https://books.google.hr/books?id=IIIOP1O7H4wC&printsec=frontcover&dq=michael+H.+Kater&hl=en&sa=X&ved=>

⁴⁰ W. Shirer, *Uspon i pad trećeg Reicha*, str. 216

⁴¹ Kater, Michael H. *Hitler Youth*, Harvard University Press, Cambridge, 2004. preuzeto 26.8.2018 s: <https://books.google.hr/books?id=IIIOP1O7H4wC&printsec=frontcover&dq=michael+H.+Kater&hl=en&sa=X&ved=>

8. Liga njemačkih djevojaka – BDM

Bund Deutcher Mädel (Liga njemačkih djevojaka) bilo je žensko odjeljenje Hitlerove mladeži čija se uloga ispunjavala indoktrinacijom mladih djevojaka kako bi prihvatile ideale nacističkog režima. BDM s radom započinje 1930-ih godina, u sklopu organizacije Hitlerjugenda, te se organizacija naglo povećava nakon 1933. Temelji za organizaciju BDM-a naziru se još u ranim 1920-im godinama, pri čemu je tada naglasak bio na poučavanju tradicije jezika i folklora, te povijest i antisemitizma toga područja. Općenito je bio slab odaziv za pristupanje djevojaka, sve do 1932. kada se razrješavaju druge nacističke grupe za djevojke te njihove članice postaju dio Lige njemačkih djevojaka. Nakon toga, organizacija je brojala od deset do petnaest tisuća djevojaka. Organizacija stječe dodatnu popularnost zbog povezanosti s Hitlerjugendom do 1939., a nakon što je „Zakon o Hitlerovoj mladeži“ stupio na snagu sve djevojke od četrnaeste do osamnaeste godine morale su biti članice Lige njemačkih djevojaka. Indoktrinacijom se uvjeravalo djevojke u nužnost nacističkih ideala za korist organizacije i društva, sa stalnim naglaskom na važnost njihove uloge za Treći Reich.⁴²

BDM je bio usredotočen na odgoj djevojaka u žene naklonjene nacizmu, poslušne kućanice čija je glavna uloga u društvu bila uloga uzorne žene i majke, a tijekom njihova odrastanja neupitno se poštivala uloga žene Trećeg Reicha. BDM djevojke morale su biti „čiste rase“, zdrave i pokorne nacističkim rasnim idealima. Na samim počecima Ligu njemačkih djevojaka vodile su Helene Kunold i Anna Bauer. Nakon njih organizacijom su upravljale Martha Midendorf, a od 1942. Jutta Rüdiger, koja je imala najviše uspjeha u indoktrinaciji mladih djevojaka, a koja je ostala voditeljicom Lige do samog kraja Drugog svjetskog rata.⁴³

Kao i drugi elementi BDM-a, uniforma članica imala je svrhu stvaranja ravnopravnosti svih članica kako bi se stvorila atmosfera zajedništva i spriječio bilo kakav oblik individualnosti. Uniforma djevojaka se sastojala od tamnoplave suknje, bijele košulje s crnom maramom i smeđe jakne. Šminka ili bilo kakva promjena od standardiziranog izgleda bile su neprihvatljive budući da su nacističke djevojke smatrale prirodnim ljepoticama kojima šminka nije bila potrebna. Naravno da je postojao broj djevojaka koje si nisu mogle priuštiti uniformu, što im je pružalo neugodnost jer su ih ostale djevojke zbog toga izrugivale.⁴⁴

⁴² The Ligue of German girls, The National Holocaust Centre, preuzeto 30.8.2018. s: <https://www.holocaust.org.uk/the-league-of-german-girls>

⁴³ League of German girls, The History Learning Site, preuzeto 30.8. 2018 s: <https://www.historylearningsite.co.uk/nazi-germany/league-of-german-girls/>

⁴⁴ L. Pine, *Education in Nazi Germany*, preuzeto 30.8.2018 s: <https://books.google.hr/books?>

Do 1941. tisuće djevojaka bile su članice BDM-a, što znači da je indoktrinacija bila dobra metoda za prenošenje nacističkih ideala. Slično kao i kod Hitlerjugenda, djevojke koje nisu bile dio pokreta počele su se tretirati drugačije u školama, često izrugivane od djevojaka iz Lige. Članice BDM-a se poticalo na biranje „prikladnog“ partnera s kojim će zasnovati obitelj. Nužne kvalitete partnera bile su zdravlje te „prihvatljiva“ rasna obiteljska povijest koja se slaže s nacističkom rasnom teorijom, kako bi ideale nacističkog odgoja one mogle prenijeti novoj generaciji. Djevojke se također poticalo na rad u kućanstvima i poljodjelstvu. Inicijative poput „Ženske radne službe“, obvezne za svaku članicu BDM-a od 1939., obvezivale su djevojke na šestomjesečni rad u poljima ili kao ispomoć u domovima građana. Uz to su članice obavljale dobrotvorni rad, poput prikupljanja novca. Uz Hitlerjugend, BDM je sudjelovao u lokalnim i regionalnim godišnjim zajedničkim okupljanima i povorkama, poput okupljanja u Nürnbergu.⁴⁵

Sport i trening imali su veliku ulogu u tjelesnom odgoju BDM-a. Namjera programa obogaćenog tjelovježbom i sportom bila je stvaranje odnosno očuvanje zdravih i jakih djevojaka, spremnih za rađanje i brigu oko većeg broja djece koji će povećati populaciju. Nacistički režim je neprestano naglašavao važnost fizičkih aktivnosti radi očuvanja zdravog tijela, pogotovo sportove poput plivanja, gimnastike, atletike i trčanja. BDM djevojke su sudjelovale u više sportova, najčešće u atletici i gimnastici. Grupni sportovi i njihove aktivnosti učili su djevojke disciplini i natjecateljskom duhu. Stvarale su se napetosti između BDM-a i nacističke partije, jer su pojedinci smatrali kako je prakticiranje pretjerano „muževnih“ sportova za djevojke štetno, jer je kontradiktorno glavnoj ulozi nacističke žene za Treći Reich.⁴⁶

Unutar BDM-a uvedena je posebno odvojena organizacija koja se nazivala društvom „Glaube und Schönheit“ (Vjera i ljepota). Društvo „Vjera i ljepota“ imalo je za cilj odgoj djevojaka za buduće članice ženskog krila nacističke partije. Namijenjeno djevojkama između sedamnaeste i dvadeset prve godine, društvo je bilo dobrovoljno i usredotočilo se na kuhanje, šivanje, obrazovanje i politiku po nacističkim idealima. Članice su često bile ispomoć u kućanstvima, trgovinama i uredima te kao medicinska i vojna pomoć. Od 1942. društvom je upravljala Jutta Rüdiger.⁴⁷

⁴⁵G. Knopp, Hitler's Children : Dedication (2/5), 2000., preuzeto 31.8.2018. s: <https://www.youtube.com/watch?v=KMuyJMSgdp4>

⁴⁶ The Lige of German girls, The National Holocaust Centre, preuzeto 31.8.2018. s: <https://www.holocaust.org.uk/the-league-of-german-girls>

⁴⁷ Frank Grube; Gerhard Richter, *Alltag in dritten Reich: So lebten die Deutschen: 1933-1945*, Hoffman und Campe, Hamburg, 1982., str. 109.

9. Uloga Hitlerjugenda za Reich – od djeteta do ratnika

„U ovom svijetu vrijede zakoni prirodne selekcije. Priroda pravo preživljavanja daje jačima i zdravijima. Tuga će zadesiti svakoga tko je slab i ne može stajati čvrsto na zemlji. On ne može očekivati žaljenje od nikoga.“ Adolf Hitler

Kada je Njemačka ušla u rat, svako četvrto od pet njemačke djece bilo je član Hitlerjugenda. Hitlerovim napadom na Poljsku, 1. rujna 1939., Hitlerova se mladež počinje koristiti za prijenos poruka, uspostavu komunikacije s trupama koje su bile na bojišnici. Surova realnost rata neprestano se glorificirala u očima Hitlerove mladeži, jer se na taj način u njima budila želja za odlaskom u rat. Do 27. rujna Varšava je pala, a s njome i 90 tisuća poljskih žrtava. Dječaci su imali za zadatak označavanje i registraciju tijela nastradalih. Mnogi od njih dotada nisu vidjeli mrtvu osobu, a prizori rana, prljavštine i krvi ostavljali su velike traume njemačkim mladićima i djevojkama. Bivši član Hitlerjugenda Werner svjedoči: „U toj dobi ne možete ni zamisliti smrt jer nemate pravi osjećaj straha. Bili smo spremni dati živote za Njemačku, ili drugima riječima za Hitlera.“ Stariji su pripadnici Hitlerove mladeži poslani u akcije dok su bombe još padale. Bivši član Hitlerove mladeži Werner svjedoči: „Nakon što se sirena oglasila, otišli smo na svoje pozicije, prvo smo okupljani, a potom poslani u akciju. Poslani smo direktno u vatrene stihije koje se uslijedile netom nakon bombardiranja. Bilo je izrazito opasno, jer je bilo manje kisika i veće zgrade su se često urušavale, što je uzrokovalo veći broj žrtava.“⁴⁸

Čak pola milijuna žrtava stradalo je u Njemačkoj od bombardiranja, a njihova tijela su često članovi Hitlerjugenda izvlačili iz ruševina. Mnogi su bili nagrađeni medaljama za hrabrost i odanost prema domovini. Budući da je do 1942. godine 250 tisuća njemačkih vojnika poginulo, sve mlađi i mlađi vojnici bili su potrebni za Hitlerovu vojsku. Mladići iz Hitlerjugenda prvo su pozvani u topništvo, a kasnije im se pridružilo još članova organizacije. Kako je rat bjesnio, pokazao se istinski cilj Hitlerove mladeži, stvaranje dodatnih ljudskih vojnih rezervi za Reich. Djeca koja su indoktrinirana godinama postali su poslušni, fanatični vojnici. Počevši od 1943., svi dječaci stariji od 17 godina morali su služiti u vojsci. Hitlerova mladež sudjelovala je i u bitci za Staljingrad. Zanimljivo je kako je propaganda silne njemačke gubitke prikazivala herojskima s ciljem privlačenja mladih u rat. Mladi su vojnici tek na bojištu shvatili što znači žrtvovati vlastiti život. Pismo iz Staljingrada o tome svjedoči: „Moja baterija ima još samo 22 punjenja, mi smo

⁴⁸ Guido Knopp, *Hitler's Children : War (4/5)*, 2000., preuzeto 1.9.2018 s: https://www.youtube.com/watch?v=0STbDiiOo8I&list=PLeeAEOpFDFPxmZ_eouvnYqo90JMyXZJTP&index=4

ovdje šćućureni još mladi , ali ne i glupi više. Nekad smo vikali „Heil Hitler!“ uz sve ostale, a sad moramo umrijeti ili biti poslani u Sibir.“⁴⁹

Waffen SS bio je jedan od njemačkih najokrutnijih ratnih sila. Njihov vođa, Heinrich Himmler u članovima Hitlerjugenda je vidio mnogobrojan izvor mladih snaga. Organizirane su atraktivne promotivne kampanje Waffen SS-a za regrutaciju mladih snaga. Iskoristili su ideju ekskluzivnosti kako bi namamili mlade. Tako je stvorena 12 SS Panzer divizija „Hitlerjugend“. Tadašnji vođa Hitlerove mladeži, Axmann tada je rekao: „Ovi mladi vojnici i njihovi vođe su utjelovljenje istinske nacionalsocijalističke divizije.“ 20 tisuća Hitlerjugend dječaka dobrovoljno je pristupilo Waffen SS-u. Oklopna divizija kojom su upravljali vojni zapovjednici SS-a bila je Hitlerov rođendanski poklon. Divizija je optužena za nekoliko ratnih zločina učinjenih na putu prema i tijekom prvih bitaka u Normandiji, uključujući masakre u Ascqu odnosno Ardenne Abbeyju. Prvu bitku 12 SS Panzer divizija vodila je kod Caena gdje je poginulo 80% njezinih pripadnika.⁵⁰

Na Dan D, 6. lipnja 1944. divizija je poslana u obranu plaža Normandije. Zbog njihove dobi američki su ih vojnici prozvali „baby division“. U prvoj akciji protiv kanadskih trupa „baby divizija“ je uništila 28 neprijateljskih tenkova te izgubila svega 6 svojih. Bivši Hitlerov omladinac je rekao: „ Mislili smo da smo posebni, posebni heroji iako nismo koristi tu riječ. Mislili smo da smo najbolja divizija u njemačkoj vojsci. Gubitci naših bili su nam dokaz koliko smo jaki i koliko teško smo se borili. „Baby divizija“ je tijekom ratovanja osigurala put za bijeg tisućama njemačkih trupa. Poslani su u rat i dobrovoljno su se žrtvovali, ali potpuno uzaludno. Nakon tjedan dana borbe, preko tisuću dječaka iz „baby divizije“ bili su mrtvi. U prosincu 1944., nakon poraza u bitci kod Ardena divizija je poslana u Mađarsku kako bi sudjelovala u borbama oko Budimpešte. Nakon toga divizija se vraća u Austriju gdje se predaje Saveznicima 8. svibnja 1945.⁵¹

Tijekom Drugog svjetskog rata Liga njemačkih djevojaka imala je nekoliko uloga u društvu. Upravljale su kampovima za djevojke školske dobi koje su bile evakuirane iz velikih gradova radi zaštite od savezničkog bombardiranja, one iz ruralnih sredina pomagale su sa žetvom polja, a one iz gradskih sredina su pomagale unesrećenima koji su nastradali prilikom bombardiranja. Kasnije su zajedno s članovima Hitlerjugenda sudjelovale u izrađivanju zaklona od protuzračne obrane, dok su neke čak bile dio ženskog korpusa SS odreda. Članice Lige njemačkih djevojaka bile su trenirane kao dobrovoljne medicinske sestre na prvoj crti, pomažući u transportu ozlijeđenih

⁴⁹GuidoKnopp, *Hitler's Children : War (4/5)*, preuzeto 1.9.2018 s: https://www.youtube.com/watch?v=0STbDiiOo8I&list=PLeeAEOpFDFPxmZ_eouvnYqo90JMyXZJTP&index=4

⁵⁰ Stein, George H., *The Waffen SS: Hitler's Elite Guard at War, 1939–1945*, Cornell University Press, New York, 1984, preuzeto 1.9.2018 .s : <https://books.google.hr/books?id=DiCP0vLxCwC&>

⁵¹G.Knopp, *Hitler's Children : War (4/5)*, preuzeto 1.9.2018 s: https://www.youtube.com/watch?v=0STbDiiOo8I&list=PLeeAEOpFDFPxmZ_eouvnYqo90JMyXZJTP&index=4

vojnika u njihove rodne gradove ili volontirajući u lokalnim administrativnim službama nacističkih ureda.⁵²

Kako je Treći Reich doživio kolaps na svim ratištima, Hitlerova je mladež imala veliku ulogu u obrani Berlina. Indoktrinirani godinama, fanatično su vjerovali u njihovog Vođu Adolfa Hitlera. Bili su pripremljeni boriti se do samog kraja, čak i kad ostali njemački vojnici više nisu, bili su spremni dati svoje živote za Hitlera. Prije samog pada Trećeg Reicha mnogi mladi vojnici su povučeni s crte bojišnice kako bi ispunili specijalne zadatke za SS. Bivši član Hitlerjugenda, Martin Bergau posvjedočio je o jednom takvom zadatku. Bergau navodi kako je blizu Königsberga, skupini dječaka naređeno strijeljanje skupine Židovki u napuštenom kamenolomu. Maloljetni dječak ubio je grupu žena, ponosan jer je „i on dobio priliku ubiti nekoliko Židova“. Iako surov, ovo je možda jedan od najboljih primjera koji svjedoči o poraznim posljedicama indoktrinacije njemačke mladeži.⁵³

Nadalje, pred sam kraj rata u borbi s Crvenom armijom neki od pripadnici Hitlerjugenda bili su uvjereni da moraju umrijeti u ratu za pobjedu, jer u protivnom oni snose odgovornost za posljedice rata. U tom razdoblju propaganda je širila fotografije ubijenih ljudi i silovanih žena što je dodatno stvaralo bijes među mladim ratnicima te ih tjeralo na pokolj. U proljeće 1945. na zapadu zemlje trajali su intenzivni sukobi s Amerikancima koji su tjerali njemačke vojnike na povlačenje. Amerikanci su bili savršene mete za ambiciozne mlade ratnike koji su tada imali 15 ili 16 godina. Amerikanci su bili šokirani djecom ratnicima. Zanimljivo je kako su još u ožujku 1945. mlade vojnike i članove Hitlerjugenda uvjeravali da će Njemačka pobijediti u ratu, kako se ne smiju predavati jer dolazi pomoć. Umrijeti za domovinu za njih je bio herojski čin.⁵⁴

U travnju 1945. u Berlinu Hitlerjugend je bio zadužen za gradnje barikada, a životi su se polagali za svaku ulicu grada Berlina. Dječaci rođeni 1929. i ranije sada su bili dio Wehrmachta. Četnaestogodišnjaci i petnaestogodišnjaci obučeni u prevelike vojne uniforme borili su se protiv dobro obučene Crvene armije. Rusi su ih zvali „bazooka dječaci“ jer su mladi vojnici bili opremljeni bazukama. Onim dječacima koji nisu htjeli sudjelovati u ratu, ili volontirati kao pomoć u ratu prijetilo se pucanjem ili vješanjem, što nam je dokaz kako njemačka djeca tada nisu imala previše izbora. U obmani Hitlerjugenda u završnom razdoblju rata i postojanja same organizacije

⁵² League of German girls, The History Learning Site, preuzeto 1.9 2018. s: <https://www.historylearningsite.co.uk/nazi-germany/league-of-german-girls/>

⁵³ Guido Knopp, *Hitler's Children : Sacrifice (5/5)*, 2000., preuzeto 1.9. 2018. s: https://www.youtube.com/watch?v=pFRz9wlyfvw&index=5&list=PLeeAEOpFDFPXmZ_eouvYqo90JMyXZJTP

⁵⁴ G.Knopp , *Hitler's Children : Sacrifice (5/5)* , preuzeto 1.9.2018 s: https://www.youtube.com/watch?v=pFRz9wlyfvw&index=5&list=PLeeAEOpFDFPXmZ_eouvYqo90JMyXZJTP

veliku ulogu odigrao je tadašnji vođa Hitlerjugenda, Artur Axmann koji je bio opsjednut pokazivanjem odanosti Hitlerjugenda Führeru, za kojeg je vjerovao da je istinski übermensch. Axmann je optužen za slanje tisuće mladih u smrt. Pa ipak, i nakon mnogo godina on opravdava svoje postupke: „Mi se nikad ne bismo predali jer bi to značilo paljenje naših mostova. Sve što smo mogli, bilo je gledati naprijed i boriti se do kraja.“ Većina bivših članova Hitlerjugenda se s njime ne slaže. Ako uzmemo u obzir njegov položaj i odgovornost za sve donesene odluke koje su se ticale Hitlerjugenda, onda ne možemo reći kako on nije imao udjela u njihovoj smrti. U prilog navedenom može se uzeti činjenica o tome kako je nekoliko dana prije Hitlerove smrti, Axmann predložio Hitlerov bijeg na način da Hitler bude okružen članovima Hitlerjugenda, da ga oni zaštite svojim tijelima.⁵⁵

Nakon Hitlerove smrti, bitka za Berlin trajala je još tri dana u kojima je još tisuće mladih izgubilo svoje živote. Kapitulacijom Wehrmachta, 9. svibnja 1945. službeno prestaje postojati i Hitlerjugend, organ nacističke partije. Dugi niz godina Hitlerjugend je kontrolirao svaki aspekt života njemačke djece. Nešto što se nekad činilo organizacijski savršeno i nepobjedivo, tim trenutkom je zaustavljeno, a 10. rujna. 1945. službeno ukinuto i zakonom zabranjeno.⁵⁶

10. Posljedice

Gubitkom Hitlera, Hitlerova mladež potpuno gubi svoju smisao. Što je sada trebalo biti s njihovim životima? Sve u što su dosada vjerovali kao istinsko i ispravno ispostavilo se da je lažno i krivo. Hitlerova mladež bila je raspuštena odlukom nadležnosti Saveznika. Pojedini članovi Hitlerove mladeži bili su osumnjičeni za ratne zločine, ali zbog njihovih godina nikakav poseban trud nije uloženi u dokazivanju tih tvrdnji. Iako Hitlerjugend nikada nije proglašen kriminalnom organizacijom, njegovi vođe su osumnjičeni za svjesno kvarenje umova njemačke mladeži.⁵⁷

Protiv odraslih vođa Hitlerove mladeži vodio se sudski postupak od strane Saveznika, prilikom čega je Baldur von Schirach osuđen na 20 godina zatvora. Schirach, koji je imao višestruku ulogu u nacističkoj partiji, nikada nije otkrio informacije o suradnju između Hitlerjugenda i SS, a 20 godina zatvora odležao je zbog počinjenih zločina protiv čovječnosti iz vremena kada je bio bečki

⁵⁵ G.Knopp, *Hitler's Children : Sacrifice (5/5)*, preuzeto 1.9.2018 s: https://www.youtube.com/watch?v=pFRz9wIyfvw&index=5&list=PLeeAEOpFDFPXmZ_eouvnYqo90JMyXZJTP

⁵⁶ W. Shirer, *Uspon i pad trećeg Reicha*, str. 216

⁵⁷ G.Knopp, *Hitler's Children : Sacrifice (5/5)*, preuzeto 1.9.2018 s: https://www.youtube.com/watch?v=pFRz9wIyfvw&index=5&list=PLeeAEOpFDFPXmZ_eouvnYqo90JMyXZJTP

gauleiter⁵⁸, a ne zbog vodstva Hitlerove mladeži. Razlog tome leži u činjenici da je glavna odgovorna osoba za aktivnosti na koje je prisiljena Hitlerova mladež, za vrijeme ratnog djelovanja od 1940. bio Artur Axmann. Artur Axmann je dobio zatvorsku kaznu od 39 mjeseci u svibnju 1949. godine, ali nije osuđen za ratne zločine. Kasnije, 1958. sud Savezne Republike Njemačke dodijelio je Axmannu novčanu kaznu i osudio ga za nacionalsocijalističku indoktrinaciju njemačke mladeži do kraja rata, ali nije osuđen za ratne zločine.⁵⁹ Glavna voditeljica Lige njemačkih djevojaka, Jutta Rüdiger, puštena je na slobodu bez suđenja, a ostatak svog života je radila u Njemačkoj i nikada javno nije opovrgnula svoju poslušnost nacionalsocijalizmu.⁶⁰

⁵⁸ gauleiter: najviši pokrajinski nacistički dužnosnik 1925–45., izravno odgovoran Hitleru

⁵⁹ G.Knopp, *Hitlerovi zločinci- pogubitelji i izvršitelji*, str. 160

⁶⁰ The Hitler Youth, The National Holocaust Centre, preuzeto 1.9..2018. s: [//www.holocaust.org.uk/the-hitler-youth](http://www.holocaust.org.uk/the-hitler-youth)

11. Zaključak

Politika nacističke Njemačke iskoristila je odgoj i obrazovanje kao alat za postizanje krajnjeg višeg cilja, stvaranja pokornog ratnog ljudstva koje je postupalo kako je Reichu bilo potrebno. Višegodišnjim potiranjem kritičkog mišljenja nacističkom propagandom stvorena je generacija mladih Nijemaca i Njemica izrazito podložnih manipulaciji. Činjenica da netko izrazito mlad po naredbi može počiniti teški zločin, premlad da bi bio svjestan posljedica svojih djela, a fizički dovoljno odrastao da ista djela počini, je zaista potresna. Može se reći kako je takva osoba najosjetljivija žrtva najokrutnijeg tipa indoktrinacije i manipulacije, jer su žrtve zločina istovremeno počinitelji drugog zločina. Osoba koja je indoktrinirana od najranije dobi ne poznaje drukčije od doktrine koja joj je predstavljena kao najbolja i jedina ispravna. Politika nacionalsocijalizma je na taj način iskoristila i prevarila mlade generacije koje su sanjale prosperitet društva i bolji život te pritom učinila dvostruki pomak unazad za njemački narod, ostavljajući narod s velikim ljudskim i materijalnim gubitcima, u gladi i boli te mlade s teretom kolektivne krivnje, bez relevantnih moralnih putokaza za budućnost.

12. Popis literature

1. Beard, C.A., *Education under the Nazis*, EBSCO, 1936., preuzeto s:
<http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=7cfd6812-dbce-46ee-aeb0-62fb3f92f295%40pdc-v-sessmgr03> (20.08.2018)
2. Pine, Lisa, *Education in Nazi Germany*, Bloomsbury, London, 2010., preuzeto s:
<https://books.google.hr/books?> (20.8.2018)
3. Gauleiter, *Hrvatski leksikon*, preuzeto 14.9.2018. s:
<https://www.hrleksikon.info/definicija/gaulajter.html>
4. Grube, Frank; Richter, Gerhard, *Alltag in dritten Reich: So lebten die Deutschen: 1933-1945*, Hoffman und Campe, Hamburg, 1982.
5. League of German girls, The History Learning Site, preuzeto 28.8. 2018 s:
<https://www.historylearningsite.co.uk/nazi-germany/league-of-german-girls/>
6. Kater, Michael H. *Hitler Youth*, Harvard University Press, Cambridge, 2004. preuzeto 29.8.2018 s:
<https://books.google.hr/books?id=IIIOP1O7H4wC&printsec=frontcover&dq=michael+H.+Kater&hl=en&sa=X&ved=>
7. Knopp, Guido, *Hitlerovi zločinci - pogubitelji i izvršitelji*, Profil Multimedija, Zagreb, 2011.
8. Knopp, Guido, *Hitler's Children : Seduction (1/5)*, 2000., preuzeto s
<https://www.youtube.com/watch?v=wn7zvv0PSbU> (22.08.2018.)
9. Knopp, Guido, *Hitler's Children : Dedication (2/5)*, 2000., preuzeto s
<https://www.youtube.com/watch?v=KMuyJMSgdp4> (22.08.2018.)
10. Knopp, Guido, *Hitler's Children : Education (3/5)*, 2000., preuzeto s :
https://www.youtube.com/watch?v=-qiuoFfJ_Qs (22.08.2018.)
11. Knopp, Guido, *Hitler's Children : War (4/5)*, 2000., preuzeto s:
https://www.youtube.com/watch?v=0STbDiiOo8I&list=PLeeAEOpFDfPXmZ_eouvnYqo90JMyXZJTP&index=4 (22.08.2018.)
12. Knopp, Guido, *Hitler's Children : Sacrifice (5/5)*, 2000., preuzeto s:
https://www.youtube.com/watch?v=pFRz9wIyfvw&index=5&list=PLeeAEOpFDfPXmZ_eouvnYqo90JMyXZJTP (22.08.2018.)

13. Mann, Erika, *Zehn Millionen Kinder: die Erziehung der Jugend im Dritten Reich*, Deutscher Taschenbuch Verlag, Muenchen, 1990.
14. Neumann, Franz, *Behemot struktura i praksa nacionalsocijalizma 1933.-1944.*, Disput, Zagreb, 2012.
15. Pine, Lisa, *Education in Nazi Germany*, Bloomsbury, London, 2010., preuzeto 20.8. 2018. s: <https://books.google.hr/books?>
16. Schöngest, *Hrvatski leksikon*, preuzeto 14.9.2018. s :
<https://www.hrleksikon.info/definicija/sengajst.html>
17. Shirer, William, *Uspon i pad trećeg Reicha*, Znanje, Zagreb, 1977.
18. Stein, George H., *The Waffen SS: Hitler's Elite Guard at War, 1939–1945*, Cornell University Press, New York, 1984, preuzeto 1.9.2018 .s :
<https://books.google.hr/books?id=DiCP0vLxCwC&>
19. The Hitler Youth, The National Holocaust Centre, preuzeto 27.8.2018. s:
[//www.holocaust.org.uk/the-hitler-youth](http://www.holocaust.org.uk/the-hitler-youth)
20. The Ligue of German girls, The National Holocaust Centre, preuzeto 27.8.2018. s:
<https://www.holocaust.org.uk/the-league-of-german-girls>
21. Zaninović, Mate, *Opća povijest pedagogije*, Školska knjiga, Zagreb, 1988.

